

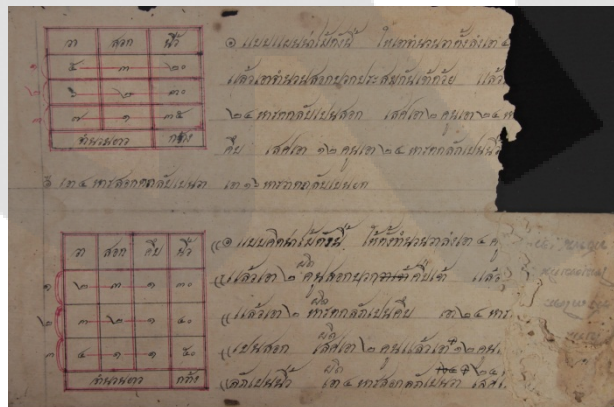
ตำราคณิตศาสตร์ ฉบับวัดบางช้างเหนือ

บวร สารระจันทร^๑ ปรึวรรตและเรียบเรียง

นิสา เขยกลีน ตรวจทาน

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT006-012.TamraKhanittasat
2. ชื่อเรื่อง (Title)	ตำราคณิตศาสตร์
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ตำราคณิตศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ (Location)	วัดบางช้างเหนือ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	วัดบางช้างเหนือ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	21 กุมภาพันธ์ 2556
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original)	32 หน้า (หน้าต้น 22 หน้าปลาย 10)
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	36x12x0.5 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	ไม่ครบฉบับ, รอยแมลงแทะ, ขาดแหง
15. คำสำคัญ (Keywords)	ตำราคณิตศาสตร์, ตำราคณิต, สมุดไทยขาว, สมุดไทย, วัดบางช้างเหนือ, ตำรายา, สมุนไพร, รักษาโรค, แก้อโรค, ยาแก้ช้ำ, ยาแก้ไข้
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

^๑ นักศึกษาฝึกงานจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สมุดไทยขาวเรื่อง ตำราคณิตศาสตร์ ฉบับวัดบางช้างเหนือ ต.คลองใหม่ อ.สามพราน จ.นครปฐม รหัสเอกสาร NPT006-012 ต้นฉบับเรื่องนี้อยู่ในสภาพไม่ครบฉบับ, รอยแมลงแทะ, ขาดแห่ง เขียนด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ต้นฉบับมีทั้งเส้นหมึก หมึกแดง และดินสอ มีหลายลายมือในการเขียนทั้งตัวบรรจงและหวัด เนื้อหาที่บันทึกไว้มีสองเรื่อง คือ ตำราคณิตศาสตร์ และตำรายา

หน้าต้นกล่าวถึง แบบคิดหน้าไม้ วิธีคิดหน้าไม้ มาตราเงินไทยโบราณ การบวกลบคูณหารทั่วไป บวกลบคูณหารของเงินไทยโบราณ การซื้อของแลกเปลี่ยนด้วยเงินไทยโบราณ

หน้าปลายกล่าวถึง ยาแก้อาการเจ็บป่วย และสูตรยาสำหรับรักษาโรคนั้นๆ อาทิ ยาแก้ไข้บำบัดไข้กาเดา ยาต้มแก้ไข้เนื้อสันนิบาต ยาแก้ไข้จับสันนิบาตไข้เหนือ ยาแก้ไข้เนื้อสันนิบาตรากสาด ยาแก้กษัย ยาแก้กษัยกษัยเส้นกษัยกล่อนกษัยเลือดลม แก้ริดสีดวง ฯลฯ

ข้อตกลงเบื้องต้นในการปริวรรตสมุดไทย คือ

๑. คำที่ขีดเส้นใต้ คือ คำที่ไม่แน่ใจและยังหาความหมายไม่ได้
๒. เครื่องหมาย .....ชำรุด..... คือ ต้นฉบับชำรุด ขาดแห่ง รอยแมลงแทะ หรือตัวอักษรเลือนราง ไม่สามารถอ่านได้

หน้าต้น

	วา	ศอก	นิ้ว
๑	๕	๓	๒๐
๒	๖	๒	๓๐
๓	๗	๑	๓๕
	จำนวนยาว		กว้าง

แบบแผนหน้าไม้ดังนี้ ให้เอาจำนวนวาตั้งลงเอา ๔ .....ชำระดู..... แล้วเอาจำนวนศอกบวกประสมกันเข้าด้วย แล้ว...ชำระดู.....๒๔ หารตกสิทธิ์^๒ เป็นศอก เศษเอา ๒ คูณเอา ๒๔ หา.....ชำระดู.....คืบ เศษเอา ๑๒ คูณเอา ๒๔ หารตกสิทธิ์เป็นนิ้ว.....ชำระดู..... ๑ เอา ๔ หารศอกตกสิทธิ์เป็นวา เอา ๑๖ หารวาทกสิทธิ์เป็นยก

	วา	ศอก	คืบ	นิ้ว
๑	๒	๓	๑	๓๐
๒	๓	๒	๑	๔๐
๓	๔	๑	๑	๕๐
	จำนวนยาว			กว้าง

๑ แบบคิดหน้าไม้ดังนี้ ให้ตั้งจำนวนวาลงเอา ๔ คูณ.....ชำระดู.....แล้วเอา ๒ ^{มีด} คูณศอกบวกคืบเข้า แล้ว.....ชำระดู.....แล้วเอา ๒ ^{มีด} หารตกรับเป็นคืบ เอา ๒๔ หาร.....ชำระดู.....เป็นศอก ^{มีด} เศษเอา ๒ คูณแล้วเอา ๑๒ คูณ.....ชำระดู.....สิทธิ์เป็นนิ้ว ^{มีด} เอา ๔ หารศอกสิทธิ์เป็นวา เศษ.....ชำระดู.....

- ๑ เงิน ๑ ภารา^๓ ๒๐ คุณ^๔   ๑ ตั้ง ๑ ภาราเอา ๒๐ คุณเป็น..ชำระดู...
- ๑   ๑   คุณ ๒๐   ชั่ง   ๑ ตั้ง ๑ คุณเอา ๒๐   คุณเป็น..ชำระดู....

^๒ ผลสิทธิ์

^๓ ภารา น. ชื่อมาตราชั่งน้ำหนักมศ ๒๐ ตูลา เป็น ๑ ภาระ. (ส. ภาร).

^๔ คุณ ไม่มีความหมาย น่าจะหมายถึง หุน น. ชื่อมาตราวัดหรือชั่งของจีน ในมาตราวัด ๑ หุน หมายถึง เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๕ ใน ๑๖ ของนิ้ว ในมาตราชั่ง ๕ หุน เท่ากับ ๑ เฟื้อง. (จ.).

- ๑ ๑ ชั่ง ๒๐ ตำลึง ๑ ตั้ง ๑ ชั่งเอา ๒๐ คุณเป็น ..ข้าวต....
- ๑ ๑ ตำลึง ๔ บาท ๑ ตั้ง ๑ ตำลึงเอา ๔ คุณเป็นบาท
- ๑ ๑ บาท ๔ สลึง ๑ ตั้ง ๑ บาทเอา ๔ คุณเป็นสลึง
- ๑ ๑ สลึง ๒ เฟื้อง ๑ ตั้ง ๑ สลึงเอา ๔ คุณเป็นเฟื้อง
- ๑ ๑ เฟื้อง ๔ ไพ ๑ ตั้ง ๑ เฟื้องเอา ๔ คุณเป็นไพ
- ๑ ๑ ไพ ๒ อัฐ ๑ ตั้ง ๑ ไพเอา ๒ คุณเป็นอัฐ
- ๑ ๑ อัฐ ๑๐๐ เบี้ย ๑ ตั้ง ๑ อัฐเอา ๑๐๐ คุณเป็นเบี้ย

๑ เอา ๑๐๐ หารลัพท์เป็นอัฐ เอา ๒ หารลัพท์เป็นไพ เอาผลคูณทำเป็นผลหาร....ข้าวต....เป็นเงิน ภาราตามเดิม

๑ ถ้ามว่าไร่ละ ๓ เฟื้องจะเป็นงานละก่เบี้ย ให้ตั้งเงิน ๓ เฟื้องคูณออกให้ถึง....ข้าวต.... แล้วเอา ๔ หารตกลัพท์งานละ ๖๐๐ เบี้ย ๑

ถ้ามว่าไร่ละ ๓ เฟื้องจะเป็นวาละก่เฟื้อง....ข้าวต.... ตั้งเงิน ๓ เฟื้องคือที่คูณไว้เป็นเบี้ย ๒๔๐๐ นั้นลง แล้วเอา ๑ ไร่ คือ ๔๐๐ วานั้นหารตกลัพท์เป็นวาละ ๖ เบี้ย ๑

ถ้าถ้ามว่ามีที่นาอยู่ ๒๕ ไร่แต่ต้องเสียเงินค่านาไร่ละ ๓ เฟื้อง จะเป็นเงินที่เฟื้องแลก็บาท ถ้าจะรู้ให้ตั้งจำนวนที่นา ๒๕ ไร่ ลงเอา ๓ คุณเป็นเงิน ๗๕ เฟื้อง แล้วตั้ง ๗๕ ลงเอา ๘ หารตกลัพท์เป็นบาทเหลือเศษเป็นเฟื้อง ถ้าถ้ามเขาถามเป็นจำนวนไร่ เอาราคา ๑ ไร่มาคูณเป็นเงินเฟื้อง ถ้ามเป็นจำนวนงาน เอาราคา ๑ งานมาคูณก็รู้ว่าเบี้ยเท่านั้น ถ้าเขาถามว่าเอาราคา ๑ วา มาคูณก็รู้ได้แล ๑

เอา ๑๐๐ หารเบี้ยตกลัพท์เป็นอัฐ เศษเป็นเบี้ย เอา ๖๔ หารอัฐตกลัพท์เป็น...ข้าวต.... บาท เศษเป็นอัฐแล อันนี้ทำให้เป็นเช่นความ ผู้ที่เรียนจงพิจารณาให้..ข้าวต..

	จำนวนยาว				หน้ากว้าง
๑	๒	๓	๑	๖	๓๐
๒	๓	๑	๑	๗	๓๕
๓	๔	๒	๑	๘	๔๐
๔	๕	๓	๑	๑๐	๕๐
๕	๖	๑	๑	๑๑	๕๕
	วา	ศอก	คืบ	นิ้ว	นิ้ว

แบบหน้าไม่ดังนี้ เอา ๔ คูณวาคือศอก บวกเศษ...ข้าวต...เอา ๒ คูณศอกเป็นคืบ บวกคืบเข้า เอา ๑๒ คูณคืบเป็นนิ้ว บวกนิ้วเข้า แล้วเอาหน้ากว้างคูณ เอา ๘๖ หารตกลัพท์เป็นวา เศษเอา ๒๔ หารตกลัพท์เป็นศอก เศษเอา ๒ คูณเอา ๒๔ หารตกลัพท์เป็นคืบ เศษเอา ๔๒ คูณ หารเศษเอาตราไว้ก่อน เลขลัพท์นั้น เอา ๒๔ หารตกลัพท์เป็นวา เศษเอา ๔ คูณ เอา ๒๔ หารตกลัพท์เป็นศอก เศษเอา ๒ คูณเอา ๒๔ หารตกลัพท์เป็นคืบ เศษเอา ๑๒ คูณแล้ว เอาเศษที่ตราไว้เมื่อกี้มาบวกเอา ๒๔ หาร

ลัพท์เป็นนิ้ว ถ้าเศษไม่มี ก็ให้เอาเศษที่ตราไว้ก่อนนั้นมาตั้ง เอา ๒๔หารลัพท์เป็นนิ้ว เศษเอา ๘ คูณ เอา ๒๔หารลัพท์เป็นเมตร เข้า...ชำระ...

๑ วิธีคิดที่สวนหรือที่นาที่ตีพืงให้เข้าใจว่า กว้าง ๑ วายาว ๑ วา เรียกว่า ๑ วา กว้าง ๑ วา ยาว ๑๐๐ วา เรียกว่า ๑ งาน กว้าง ๔ วา ยาว ๑๐๐ วา เรียกว่า ๑ ไร่ กว้าง ๑ วา ยาว ๔๐๐ วา เรียกว่า ๑ ไร่

๑ วิธีคิดหน้าไม้พืงให้เข้าใจได้ดังนี้ กว้าง ๑ ศอก ยาว ๑ ศอก เรียกว่า ๑ ศอก กว้าง ๑ ศอก ยาว ๑ วา เรียกว่า ๑ วา กว้าง ๑ ศอก ยาว ๑๖ วาเรียกว่า ๑ ยกแล ฯ

๑ ถามว่าไม้สักยกละ ๓๖ บาท จะซื้อเขาสัก ๗ ยกจะให้เงินเขาสักเท่าใด ให้เอาราคา ๑ ยกคือ ๓๖ บาทนั้นมาคูณไม้ ๗ ยกนั้นก็รู้ว่าเป็นเงิน ๒๕๒ บาท ฯ

ถามว่ายกละ ๓๖ บาทจะเป็นวาละกี่สลึง ถ้าจะใครรู้ให้เอาเงินราคา ๑ ยกนั้นตั้งเอา ๔ คูณออกเป็นสลึง แล้วเอาไม้ ๑ ยกคือ ๑๖ วานั้นมาหารเงินสลึงที่คุณไว้เมื่อกั้นตกลัพท์เป็นวาละ ๔ สลึง ฯ

ถามว่าวาละ ๔ สลึงจะเป็นศอกละเท่าใดให้ตั้งราคา ๑ วา คือ ๔ สลึง เอา ๑ วา คือ ๔ ศอก หารตกลัพท์เป็นเงินสลึง ถ้าเศษยังมีคูณออกให้ถึงเป็นอัฐเอา ๔ หารลัพท์เป็นอัฐ ฯ

ถามว่ายกละ ๓๖ บาทจะเป็นนิ้วละกี่เบี้ย ให้คูณเงิน ๓๖ บาทออกให้ถึงเป็นเบี้ย แล้วเอาไม้ ๑ ยก คือ ๑๖ วานั้นมาตั้งเอา ๙๖ คูณออกเป็นนิ้วแล้วเอาไปหารเบี้ยที่คุณไว้เมื่อกั้น ตกลัพท์เป็นนิ้วละ ๑๕๐ เบี้ย ฯ

ถ้าเขาถามเป็นยก ให้เอาราคา ๑ ยกคูณ ถ้าเขาประสงค์เป็นวา เอาราคา ๑ วาคูณ

ถ้าเขาถามเป็นศอก เอาราคา ๑ ศอกคูณ ถ้าเขาถามเป็นนิ้วเอาราคา ๑ นิ้วมาคูณก็รู้ถึงเงินได้แล ฯ แบบดังนี้เพื่อให้กุลบุตร^๔ เห็นเป็นเช่นความ จงวินิจฉัยให้พิสดารต่อออกไปเทอญ

๑ ถามว่าผลไม้มีราคาผล ๕ สลึง จะซื้อสัก ๕๐ ผลจะเป็นเงินเท่าใด ถ้าจะใครรู้ให้ตั้งจำนวนผลไม้ ๕๐ ลงเอาเอาราคา ๑ ผลนั้นมาคูณๆ แล้วเป็นเงิน ๒๕๐ สลึง แล้วเอา ๔ หารลัพท์เป็นบาท เศษเป็นสลึง ฯ

ถามว่า ๑๐๐ หนึ่งราคา ๕ บาท จะเป็นเท่าไรต่อเฟื้อง ถ้าจะใครรู้ให้เอาเงินราคา ๑๐๐๐ นั้นคูณออกให้เป็นถึงเฟื้อง แล้วเอาไปหารผลไม้ ๑๐๐๐ นั้นตกลัพท์เป็นผลไม้ ๒๕ ผลเฟื้อง ฯ

ถามว่าซื้อมะพร้าวผลละ ๕ เบี้ย ซื้อสิ้นเงิน ๑๐๐ บาทจะได้มะพร้าวสักกี่ผล ถ้าจะใครรู้ให้ตั้งเงิน ๑๐๐ บาทลงคูณออกให้ถึงเป็นเบี้ย แล้วเอา ๑ ผลคือ ๕ เบี้ยนั้นหารตกลัพท์เป็นมะพร้าวราคาเงิน ๑๐๐ บาทนั้น ฯ

ถ้าเขากลับถามว่ามะพร้าวที่ซื้อไว้เป็นเงิน ๑๐๐ บาทนั้น จะขอซื้อสัก ๑ เฟื้องจะเป็นมะพร้าวเท่าใด ให้คูณเงิน ๑๐๐ บาทออกให้ถึงเฟื้อง แล้วเอาไปหารมะพร้าวราคา ๑๐๐ บาทนั้นตกลัพท์เป็นมะพร้าวราคา ๑ เฟื้องแล้ว

๑ โจทย์ว่ามหาเศรษฐีหนึ่งมีเงินอยู่ ๗ โกฎิ^๖ แล้วมีลูก ๑ คน หลาน ๑ คน เหลน ๑ คน ลื่อ^๗ ๑ คน แล้วมหาเศรษฐีแบ่งปันเงินให้แก่ลูก ๙ ส่วน ปันให้หลาน ๗ ส่วน ปันให้เหลน ๓ ส่วน ปันให้ลื่อ ๑ ส่วน ก็พอหมดเงิน ๗ โกฎิจะได้ส่วนละเท่าใด ถ้าจะใครรู้ให้เอาจำนวน ๙ ๗ ๓ ๑ ส่วนบวกกันเป็น ๒๐ แล้วเอาไปหารเงิน ๗ โกฎินั้น ได้เลขลัพท์ให้ตั้ง ๔ ฐาน แล้วเอาจำนวนส่วนมาคูณไปตามอันดับนั้นก็รู้ได้แล ฯ

โจทย์ดังนี้เพื่อให้กุลบุตรรู้เข้าใจวิธี ถ้าทางที่จะแบ่งปันของส่วนมากส่วนน้อยเป็นหลายส่วนมิได้เสมอกัน ฯ

โจทย์ว่ายังมีเศรษฐีอีก ๑ คน เศรษฐีนั้นมี ลูก ๑ คน หลาน ๑ คน เหลน ๑ คน ลื่อ ๑ คน แต่ไม่ทราบได้ว่าเศรษฐีจะมีเงินเท่าใด ทองเท่าใด นากเท่าใด ทราบได้แต่ว่าปัน ๔ ส่วนลูกได้ ๗ ส่วน หลานได้ ๕ ส่วน เหลนได้ ๓ ส่วน ลื่อได้ ๑ ส่วน จะเป็นส่วนลูก หลาน เหลน ได้เท่าใดทราบไม่ได้ ทราบได้แต่ลื่อได้เงิน ๑๓๕๗๙ บาท ได้ทองคำ ๑๓๗ หนักบาท ได้นาก ๓๙๗

^๔ [กุลละ-] น. ลูกชายผู้มีตระกูล.

^๖ โกฎิ [โกค] น. ชื่อมาตรานับ เท่ากับ ๑๐ ล้าน.

^๗ ลื่อ น. ลูกของเหลน.

บาท บัดนี้ขอทราบว่าจะเป็เงินทองมากสิ่งละเท่าใด ประมวลกันเข้าทั้ง ๓ อย่างเป็น้ำหนกที่บาท กัับอันหนึ่งลูก หลาน เหลน นั้นจะได้เป็ส่วนเงินทองมากคนเท่าใด รวมทั้ง ลูก หลาน เหลน ลือ ได้เท่าใด

๑ ถ้าเขาถามว่า ๑๐๐๐ หนึ่ง ๑๐ บาท จะเป็ ๑๐๐ ละก็บาท ตั้ง ๑๐ ร้อยเอา ๑๐ บาทหารก็ได้ อิกอย่างหนึ่งให้ตั้งของที่เขาจะประสงค ๑๐๐ นั้นลงเอาเงิน ๑๐ บาทนั้นคุณของที่เขาจะประสงค นั้น แล้วเอาของ ๑๐๐๐ หารตกลัฟเป็นเงินราคาของ ๑๐๐ นั้น ๖

๑ ถามว่า ๑๐๐๐ ละ ๕ บาทนั้น ๑๐๐๐๐ ละก็บาท ให้ตั้งของ ๑๐ พันลงเอาราคา ๑พัน คือ ๕ บาทนั้นคุณเป็เงิน๖
ถามว่า ๑๐๐๐ ละ ๕ บาทจะเป็เท่าไรต่อเฟื้อง ถ้าจะรู้ให้ตั้งเงิน ๕ บาทเอา ๘ คุณเป็เฟื้องเอาไปหารของ ๑๐๐๐ นั้นตกลัฟเป็ของราคา ๑ เฟื้อง ถ้าเศษยังมีก็ให้ผ่าออกให้สมควรกับผลหารนั้น ๖

๑ ถามว่าของ ๑๐๐๐ หนึ่งราคา ๑๐ บาท จะเป็ ๑๐๐ ละเท่าใด ถ้าจะรู้ให้เอาเงินราคา ๑ หมื่น คือ ๑๐ บาทนั้นคุณของ ๑๐๐ ที่จะประสงค นั้น คุณแล้วเอา ๑๐๐๐ หนึ่งนั้นมาหารตกลัฟเป็เงินบาท ถ้ามีเศษเอา ๔ คุณออกให้เป็สลึงเอา ๑๐๐๐ หนึ่งเป็ผลหารต่อๆ ไป ถ้าคุณเป็สลึงหารไม่ได้ ก็ให้คุณออกเป็เฟื้อง เป็อัฐ เป็เบี้ย ต่อไปแล้วจึงเอาของ ๑๐๐๐ หารต่อๆ ไปเทอญ ๖

๑ ถามว่าข้าวตวงด้วยสัด^{๖๕} ๒๕ ทะนาน^{๖๖} นั้น ๑๑๐ เกวียน^{๖๗} แล้วเอาไปตวงด้วยสัด ๔๐ ทะนานนั้นได้สั๊กที่เกวียน ถ้าจะรู้ให้เอาข้าว ๑ เกวียนที่ตวงด้วยสัด ๒๕ ทะนานนั้นคุณออกให้เป็ทะนาน^{๖๘} ตั้งเอา ๘๐ คุณเป็สัด แล้วเอา ๒๕ คุณออกเป็ทะนาน แล้วเอา ๑ เกวียนคือ ๘ ...ข้าวต...นั้นตั้ง เอา ๑ สัดคือ ๔๐ ทะนานนั้นมาคุณออกเป็ทะนาน แล้วเอาไปหารทะนานที่คุณไวก่อนนั้นตกลัฟเป็เกวียนตวงด้วยสัด ๔๐ ทะนานนั้น ถ้าเศษยังมีเอา ๔๐ หารตกลัฟเป็สัดแล ๖

ถามว่าเกวียนตวงด้วยสัด ๒๕ ทะนานนั้นราคาเกวียนละ ๕๐ บาท แล้วเอาไปตวงขายด้วยสัด ๔๐ ทะนานเป็ราคาเกวียนละ ๗๗ บาทจะทตุนหรือได้กำไร ถ้าจะรู้ให้ตั้งเข้า

^{๖๕} สัด น. ภาชนะรูปทรงกระบอก ทำด้วยไม้หรือสานด้วยไม้ไผ่ ใช้ตวงข้าว, ชื่อมาตราตวงโบราณ ๒๕ ทะนาน เป็ ๑ สัด มีอัตราเท่ากับ ๑ ถัง หรือ ๒๐ ลิตร.

^{๖๖} ทะนาน เครื่องตวงอย่างหนึ่งทำด้วยกะโหลกมะพร้าว มาตราตวงโบราณ ๒๐ ทะนาน เป็ ๑ ถัง.

^{๖๗} เกวียน ชื่อมาตราตวง ๑ เกวียน = ๑๐๐ ถัง, ๑ ถัง = ๒๐ ลิตร.

หน้าปลาย

.....ชำรุด..... ใช้อะมาติसानตมูกเลือด^{๑๑} ก็ดีทั้ง ๒ ได้ใช้มาแล เอากรุงเขมา^{๑๒} .....ชำรุด.....ม ๑
สะเดาดิน ๑ บอระเพ็ด ๑ ต้มกิน

ยาแก้ไข้บำบัดไข้กำเดา^{๑๓} ใช้ทั้งปวงเอา.....ชำรุด.....ซีล่อม ๑ สักชี ๒ จันทน์ทั้ง ๒^{๑๔} ตรีผลา^{๑๕} ๑ กรุงเขมา ๑
จุกะโรหิณี ๑ ต้มกินยาแก้ไข้ .....ชำรุด.....ดูนั้นหาย

เอาบอระเพ็ด ๑ แฝกหอม ๑ กรุงเขมา ๑ ชิง ซีล่อม ๑ หล้าตีนนก ๑ สะเดา.....ชำรุด.....ต้มกิน

ยาแก้ไข้จับแก้ร้อนแก้คลั่งทั้งกินทั้งพ่น เอามะเดื่อ ๑ คนทา ๑ ย่านาง ๑ จันทน์.....ชำรุด.....รากผักข้าว ๑
เกสรทั้ง ๕^{๑๖} ต้มกิน ....ชำรุด....

เอาจันทน์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓^{๑๗} โศกกระสุน ๑ ลูกกระดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ มะตูมอ่อน ๑ .....ชำรุด.....มะกา ๑
ฝักราชพฤกษ์ ๑ กระพังโหม ๑ ต้มกิน ๖

๑ ยาต้มแก้ไข้เนื้อสันนิบาต...ชำรุด... แดง ๑ รากคันทรง ๑ รากสำโรง ๑ รากมะเดื่อ ๑ หล้าปากควาย ๑ ชุมเห็ด
ไทย ๑ .....ชำรุด.....กุน ๑ รากขนุน ๑ ก้างปลาทั้ง ๓ รากผักข้าว ๑ รากพิลังกาสา ๑ แฝกหอม.....ชำรุด...พิกุล ๑ บุนนาค ๑
สารภี ต้มกิน

ยาแก้ไข้จับสันนิบาตไข้เหนือ ก้างปลาทั้ง ๒ มะอึก ๑ คนทา ๑ ยายหม่อม ๑ รากพุงคอก ๑ หัวคล้า ๑ ย่านาง ๑ ราก
ครอบ ๑ ม.....ชำรุด.....

ยาต้มแก้ไข้จับสันนิบาตเพื่อเส้น เอาแสมทั้ง ๒ ซีเหล็ก ๑ .....ชำรุด.....มะแว้งทั้ง ๒ รากมะอึก ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑
สน ๑ สักชี ๑ สารภี ๑ พิกุล ๑ .....ชำรุด...บัวหลวง ๑ สมอทั้ง ๓ จันทน์ทั้ง ๒ พริกไทย ๑ ลูกราชดัด ๑ กระพังโหม ๑ .....ชำ
รุด.....กระดอม ๑ รากมะเขือขึ้น ๑ ต้มกิน แก้ไข้จับสันนิบาตจับ

.....ชำรุด.....กร่อนแก้ลุ่มทั้งกินทั้งพ่น เอาสน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ หล้าแพรก ๑ ไบกัณฑ์^{๑๘} ๑ เกสร .....ชำรุด.....
แก้ไข้เนื้อแก้ร้อนแก้คลั่งทั้งกินทั้งพ่น เอาสน ๑ จันทน์ทั้ง ๒ บอระเพ็ด ๑ หล้าแพรก ...ชำรุด...เสนียด ๑ ลูก
กระดอม ๑ เกสรทั้ง ๕ ต้มกิน

ยาแก้ไข้จับ เอาจันทน์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ โศกกระสุน ๑ ลูกกระดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ มะตูมอ่อน ๑ สน ๑ ฝักขวง ๑
ใบมะกา ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ กระพังโหมต้มกิน.....ชำรุด.....

ยาแก้ไข้เนื้อสันนิบาตราสาด ร้อนลุ่มแก้การมูกแก้การภายในทั้งกินทั้งพ่น.....ชำรุด.....ควาย ๑ ทางตาล ๑ ราก
มะกรูด ๑ รากหญ้าคา ๑ หล้าแพรก ๑ ย่านาง ๑ โศกกระสุน ๑ รากผักข้าว ๑ รากสลอด ๑ รากมะงั่ว ๑ รากมะนาว ๑ ต้ม
กิน

ยาแก้ไข้แก้ร้อน...ชำรุด...เอาแฝกหอม ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ขอนดอก ๑ เกสรทั้ง ๕ ต้มกิน

^{๑๑} โรคที่มีมูกและเลือดในลำไส้ติดต่อออกมาที่บอจจาระ

^{๑๒} กรุงเขมา วัชพุ่มน้อย (กลาง), ขงเขมา, พระพาย (เหนือ), หมาน้อย (อีสาน), ก้นปัด (ใต้), สี่พัน (เพชรบุรี), อะคามินเยาะ (ยะลา)

^{๑๓} กำเดา คือ ไอความร้อน

^{๑๔} จันทน์ทั้ง ๒ ได้แก่ จันทน์ขาว และจันทน์แดง

^{๑๕} ตรีผลา ประกอบด้วย สมอพิเภก สมอไทย มะขามป้อม

^{๑๖} เกสรทั้ง ๕ ได้แก่ ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี และเกสรดอกบัวหลวง

^{๑๗} สมอทั้ง ๓ ได้แก่ ผลสมอไทย ผลสมอพิเภก และผลสมอเทศ

ยาแก้ไข้เหนือสันนิบาตมันให้ร้อน เอาก้างปลาทั้ง ๒^{๘๘} เกสรทั้ง ๕ พุงคอก ๑ น้ำนอง ๑ เถาแมวทั้ง ๒^{๘๙} รากมะกอก ๑ หวายขม ๑ ยายหม่อม ๑ รากคันทรง ๑ ย่านาง ๑ ชิงชี ๑ จันทน์ทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ ลูกประคำดีควาย ๑ คนทา ๑ หัวหมู ๑ ต้มกิน

....ข้าวรูด...เหนือจับได้ใช้มามากยาต้ม เอาก้างปลาทั้ง ๒ สมอทั้ง ๓ ลูกผักชีทั้ง ๒ รากชุมเห็ดไทย ๑ .. ....ข้าวรูด..... ตะไคร้ ๑ .....ข้าวรูด.....โกฐจุฬาลำพา ๑ เทียนดำ ๑ ขมิ้นอ้อย ๖ สลึง บอระเพ็ด ๖ ท่อน ....ข้าวรูด.....ต้มกิน

๑ ยาแก้กษัย^{๙๐} เอาขี้เหล็ก ๑ แก่นทั้งถ่อน ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ .....ข้าวรูด.....ไม้รวก ๑ รากคว่ำ^{๙๑} ๑ ใบมะกา ใบไม้ป่า ๑ ญามือเหล็ก ๑ หวายขม ๑ ต้มกิน

๑ ยาแก้กษัย กษัยเส้น กษัยกร่อน กษัยเลือดลมทั้งปวง เอารากมะไฟ ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ ใบมะกา ๑ แก่นขนุน ๑ ไม้สัก ๑ บานไม่รู้โรยขาว ๑ โศภนระสุน ๑ ถิ่นทม ๑ ข่า ๑ แสมทั้ง ๒ ผาง ๑ ต้มกิน

๑ ยาต้มแก้กษัยท้องขึ้น กษัยง่อย กษัยต่างๆ เอาใบส้มป่อย ๑ ใบมะกา ๑ ใบมะขาม ๑ ไทย ๑ ใบมะดิน ๑ ผาง ๑ จุกหอม ๓ บาท จุกกระเทียม ๑ คำฝอย ๑ ดินประสิว ๑ สารส้ม ๑ ใบไม้ป่า ๑ โคนไม้รวก ๑ หนุ่ยไทร ๑ ใบมะกา ๑ บอระเพ็ด ๕ บาท ขี้เหล็ก ๕ บาท เถาวัลย์เปรียง ๕ บาท ดีเกลือ ๕ บาท ชุมเห็ดเทศ ๕ บาท แก้กษัย

๑ ยาแก้กษัยเส้น เอาเทียนทั้ง ๕ ขี้เหล็กทั้ง ๕ ใบมะกา ๑ หัวหมู ๑ รากตองแตก ๑ บอระเพ็ด ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ โกรฐน้ำ .....ข้าวรูด..... ยาตำ ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ สมอพิเภก ๑ สมอไทย ๑ มะขามป้อม ๑ แก่นขนุน ๑

.....ข้าวรูด..... แก้วรัตสีดวง แก้กษัยได้ใช้มาแล้ว แก้ลม กินอ้วนดีมาก เอาพริกไทย ๑ ดีปลี ๑ .....ข้าวรูด.....เจตมูล ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ รากคว่ำ ๑ รากสะแก ๑ รากมะเกลือ ๑ ขมิ้นอ้อย ๗ แวน การสะ.....ข้าวรูด.....ข้าพลุ ๑ ใบมะกา ๑ ต้มกิน

๑ ยาเหลือง .....ข้าวรูด..... กระชาย ๑...กระทือ ๑ .....ข้าวรูด.....ขมิ้นอ้อย .....ข้าวรูด.....ชิง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ รงทอง ๑ บด..ข้าวรูด..ไว้เหล้าเป็นกระสาย^{๙๒} ถ้าเป็นลมให้จุก ถ้าเป็นชางเลา..ข้าวรูด... ชางเลือดคินกับน้ำบัวบกต้มเป็นปิดเหล้า น้ำก็ได้แทรกผื่น ถ้าเป็นไข้จับกินน้ำข้าวข้าว ท้องขึ้น..ข้าวรูด..เป็นน้ำกระสายตามแก้ จะใช้เอาเถิด

ยาต้มแก้ไข้จับ แก้วร้อน แก้ไข้จับหาย เอาย่านาง ๑ หนุ่ยคา ๑ รากผักหนาม ๑ คนทา ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ จันทน์ทั้ง ๒ รากไผ่สีสุก ๑ รากหมากผู้ ๑ รากหมากเมีย ๑ ต้มกิน

ยาต้มแก้ไข้ให้ร้อนสารพวงค์ทั้งปวง เอาหนุ่ยปากควาย ๑ รากผักเสี้ยนผี ๑ รากผักข้าว ๑ รากชุมเห็ดไทย ๑ แผลหอม ๑ ได้ใช้มามากแล้วต้มกิน

.....ข้าวรูด.... ยานี้ขับเลือดร้ายเน่า เอาเปลือกมะขาม ๑ เปลือกสารภี ๑ เปลือกมะยม .....ข้าวรูด..... สะท่อน ๑ ....ข้าวรูด.....เปลือกดาเสื่อ ๑ เปลือกแวก^{๙๓} ๑ เปลือกมะขาง .....ข้าวรูด ..... ได้ต้มก็ได้ละลายน้ำก็ได้ จำเพาะลูกตายในท้องเลือด ก็ดี นาที่จะตายกินยานี้ฟื้นขึ้นมา แลตีราคาไว้ ๑ ชั่งทอง แลตีนัก

๑ ยาต้มแก้ไข้เหนือจับเชื่อมชมอยู่ปวดศีรษะอ้าปากไม่ออกลิ้นกระด้างข้างแข็งอยู่ เอารากมะงั่ว ๑ รากเสนียด ๑ ฝักราชพฤกษ์ ๑ มะขามป้อม ๑ ใบสมอเทศ ๓ ใบ สมอพิเภก ๓ ใบ ยาขนานนี้ได้แก้มามาก ต้มกิน

ต้นฉบับมีเพียงเท่านี้

^{๘๘} ก้างปลาทั้ง ๒ ได้แก่ ก้างปลาแดง และก้างปลาขาว

^{๘๙} เถาแมวทั้ง ๒ ได้แก่ เถาแมวแดง และเถาแมวขาว

^{๙๐} โรคตามตำราแพทย์แผนโบราณว่า ทำให้ร่างกายทรุดโทรม มีอาการผอมแห้งตัวเหลืองเทาเย็น

^{๙๑} น่าจะเป็น “คว่ำตายหงายเป็น”

^{๙๒} กระสาย หรือ น้ำกระสาย คือ น้ำหรือ ของเหลวที่ใช้สำหรับละลายยา หรือรับประทานพร้อมกับยา

^{๙๓} น่าจะเป็นคำว่า “แวง”

บรรณานุกรม

หนังสือ

นิจศิริ เรืองรังษี และธวัชชัย มังคละคุปต์. (๒๕๔๗). รวมสุดยอดสมุนไพรไทยฉบับสมบูรณ์ที่สุด สมุนไพรไทย THAI HERBS.

กรุงเทพฯ: ฐานการพิมพ์.

ราชบัณฑิต. (๒๕๕๖). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๕ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เนื่อง ในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๔ ธันวาคม ๒๕๕๕. กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช. (๒๕๔๐). รวมอนุรักษ์มรดกไทย สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

